

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**THE ROLE AND PLACE OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATION IN THE SYSTEM OF CRIME PREVENTION ACTORS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE****Корнієнко М.В., д.ю.н., професор,
проректор,***Одеський державний університет внутрішніх справ*

ORCID ID: 0000-0002-6420-6169

В статті досліджено роль і місце ДБР в системі суб'єктів запобігання злочинності в умовах воєнного стану в Україні.

В статті зауважено, що військово-політична ситуація пов'язана із повномасштабним вторгненням РФ на територію України, і як наслідок введений 24.02.2022 року Указом Президента України № 64/2022 воєнний стан стали суттєвим дестабілізуючим фактором суспільного життя, що особливо відчутно на тлі кардинальних змін, що відбулися останнім часом у житті суспільства.

В умовах воєнного стану питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням є нагально-необхідним. Важливу роль в реалізації даного напрямку відіграє ДБР.

Проаналізовані статистичні дані засвідчили, що за 3 роки діяльності ДБР в умовах воєнного стану в Україні кількість їх проваджень зросла майже у 2,5 разів. У зв'язку з чим вирішення проблеми стрімкого зростання кількості вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану в Україні являється неможливим без суттєвих законодавчих змін. І як показало наше дослідження, за більше ніж 5 років функціонування ДБР до сьогодні законодавцем не вирішено основних питань, що унеможливають належне виконання поставлених перед ДБР завдань, до основних із них варто віднести: створення сучасної нормативно-правової бази запобігання військовим кримінальним правопорушенням та внесення змін до системи НПА України; окреслення предметної компетенції ДБР щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби; визначення відомчої приналежності (підпорядкованості) ДБР в загальнодержавній системі запобігання кримінальним правопорушенням.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, злочинність, запобігання, протидія, суб'єкт запобігання злочинності, воєнний стан в Україні.

The article examines the role and place of the SBI in the system of crime prevention entities under martial law in Ukraine.

The article notes that the military-political situation associated with the full-scale invasion of Ukraine by Russia, and as a result, martial law introduced on February 24, 2022, by the Decree of the President of Ukraine No. 64/2022, has become a significant destabilizing factor in public life, which is especially noticeable against the background of the dramatic changes that have recently taken place in society.

In the context of martial law, the issue of preventing criminal offenses is an urgent one. The State Bureau of Investigation plays an important role in this area.

The analyzed statistical data showed that over the 3 years of the SBI's operation under martial law in Ukraine, the number of their proceedings has increased almost 2.5 times. In this regard, it is impossible to solve the problem of the rapid increase in the number of criminal offenses committed under martial law in Ukraine without significant legislative changes. As our research has shown, for more than 5 years of the SBI's functioning, the legislator has not yet resolved the main issues that make it impossible to properly fulfill the tasks assigned to the SBI, the main ones being: creation of a modern legal framework for the prevention of military criminal offenses and amendments to the system of legal acts of Ukraine; defining the SBI's subject matter competence to prevent criminal offenses against the established procedure for military service; determining the SBI's departmental affiliation (subordination) in the national system of preventing criminal offenses.

Key words: State Bureau of Investigation, crime, prevention, counteraction, subject of crime prevention, martial law in Ukraine.

Постановка проблеми. Військово-політична ситуація, спричинена повномасштабним вторгненням РФ на територію України та введенням воєнного стану Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. [1], стала значним дестабілізуючим фактором суспільного життя, особливо на тлі кардинальних змін, що відбулися останнім часом. Збройний конфлікт, спочатку в зоні АТО/ООС на сході України, а згодом повномасштабна війна з РФ, зумовили серйозні трансформації в державі та одночасно спровокували тенденцію до зростання злочинності. Як зазначає О.М. Семенишин [2, с. 63], «швидкі, великомасштабні й переважно негативно забарвлені соціальні процеси загострили стан боротьби зі злочинністю», що зумовлює особливу актуальність кримінологічних досліджень, особливо у зв'язку з появою нових державних органів, ключовою функцією яких є запобігання кримінальним правопорушенням [3, с. 15].

Одним із основних суб'єктів, що виконує цю запобіжну функцію, є Державне бюро розслідувань (далі – ДБР), до завдань якого входить запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування: 1) злочинів, скоєних службовими особами, які займають особливу відповідальне становище (відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України “Про державну службу”), особами на посадах першої - третьої категорій державної служби, суддями та праців-

никами правоохоронних органів (за винятком злочинів, підслідних НАБУ); 2) злочинів, вчинених службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора - керівником САП або іншими прокурорами САП (за винятком злочинів, підслідних підрозділу внутрішнього контролю НАБУ); 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), за винятком злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України (ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII) [4]. Таким чином, ДБР відіграє важливу роль у системі запобігання та розслідування злочинів, скоєних представниками влади, правоохоронних органів та військовослужбовцями, що набуває особливої значущості в умовах воєнного стану та пов'язаного з ним зростання ризиків зловживань.

Аналіз останніх публікацій. За період Української незалежності проблемам запобігання злочинності присвятили свої наукові праці такі вітчизняні вчені як: В.В. Бабаніна, А.М. Бабенко, В.М. Білоконов, І.Г. Богатирьов, П.П. Богущкий, І.В. Боднар, В.В. Бондарев, В.О.Бугаєв, М. Б. Головкин, В.К. Гришук, В.С. Давиденко, Н.А. Дмитренко, С.Ф. Денисов, Ю.П. Дзюба, С. І. Дяченко, М. М. Івлєв, Д.В. Казначєєв, В. І. Касинюк, В. А. Клименко, М.В. Корнієнко, І.М. Коропатнік, І.І. Митрофанов, А.С. Овчаренко, М. І. Панов, О.Р. Полегенька, В.П. Попов-

вич, А.О. Рєва, О.М. Сарнавський, О.В. Столярський, В.М. Стратонов, Є. Л. Стрельцов, М.С. Туркот, М. І. Хавронюк, С.О. Харитонов, І.О. Шаблістий, О.О. Шкута та ін.

Мета статті полягає у вивченні ролі та місця Державного бюро розслідувань в системі суб'єктів запобігання злочинності в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням є нагально-необхідним. Важливу роль в реалізації даного напрямку відіграє ДБР[5].

Як суб'єкт запобігання злочинності ДБР має спеціальні повноваження, які відрізняють його від інших [6, с. 66]. Так, в порядку визначеному ст. 6 Закону[4] ДБР має наступні повноваження:

- виявляє системні причини та умови організованої та інших видів злочинності, що належать до його компетенції, та вживає заходів для їх усунення, а також вносить пропозиції Кабінету Міністрів України;

- розслідує та припиняє кримінальні правопорушення, віднесені до його підслідності, здійснюючи оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування;

- займається розшуком осіб, які переховуються від слідства та суду у справах, що належать до його компетенції;

- використовує штатних і позаштатних працівників на добровільній та конфіденційній основі, заохочуючи їх за допомогу у розслідуваннях.

- розробляє та затверджує методики розслідування окремих видів злочинів;

- вживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків, забезпечує конфіскацію майна, одержаного злочинним шляхом, та виявляє необґрунтовані активи;

- співпрацює з іноземними правоохоронними органами, виконує запити про правову допомогу та вживає заходів для повернення в Україну активів, одержаних внаслідок злочинів, що належать до його підслідності;

- для виконання своїх повноважень ДБР має доступ до інформаційних систем державних органів, створює власні інформаційні системи та веде оперативний облік;

- забезпечує особисту безпеку своїх працівників та захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

- організовує навчання та підвищення кваліфікації своїх співробітників;

- режиму секретності, забезпечує доступ до публічної інформації та звітує про свою діяльність та ін. [4].

Аналіз наведених вище повноважень ДБР засвідчує, що значну частину повноважень у галузі досудового слідства ДБР отримало від органів прокуратури [7, с. 170], військової прокуратури, МВС України, СБУ та НАБУ [10, с. 128]. Ці повноваження належать до сфери його компетенції та мають на меті запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, скоєних вищими посадовцями, службовими особами НАБУ, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або військовослужбовцями [8, с. 235]. Така концентрація слідчих функцій у ДБР підкреслює його ключову роль у боротьбі з корупцією на високому рівні та у сфері військової юстиції, відображаючи прагнення до створення спеціалізованого органу для ефективного розслідування складних та резонансних справ.

Слід зазначити, що перелік повноважень Національної поліції України (далі - НПУ) частково перетинається

з повноваженнями ДБР, зокрема щодо проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності та здійснення оперативно-розшукової діяльності згідно із законом. У цьому контексті ми підтримуємо думку В.Б. Дерев'янка про те, що «відмінність компетенції проявляється у здійсненні НПУ досудового розслідування кримінальних правопорушень, скоєних різними особами, а ДБР розслідує кримінальні правопорушення, які вчиняються вищими посадовими особами, службовими особами НАБУ чи САП або військовослужбовцями» [8, с. 81].

Аналіз статистичних даних показав, що за три роки діяльності ДБР в умовах воєнного стану в Україні кількість проваджень зросла майже в 2,5 рази. У зв'язку з цим, розв'язання проблеми стрімкого збільшення кількості кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану в Україні є складним без внесення значних законодавчих змін [11, с. 119]. Очевидно, що зростання навантаження на ДБР в умовах війни вимагає або розширення його штату та ресурсів, або перегляду меж підслідності з метою оптимізації роботи правоохоронних органів. І як показало наше дослідження, за більше ніж 5 років функціонування ДБР до сьогодні законодавцем не вирішено основних питань, що унеможливають належне виконання поставлених перед ДБР завдань, до основних із них варто віднести:

1. Створення сучасної нормативно-правової бази запобігання військовим кримінальним правопорушенням [4] та внесення змін до системи НПА України [5];

2. Окреслення предметної компетенції ДБР щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби;

3. Визначення відомчої приналежності (підпорядкованості) ДБР в загальнодержавній системі запобігання кримінальним правопорушенням.

Підтримуючи позицію Є.Б. Пузиревського, окремо варто зауважити, що з поміж наведеного вище також існує й ряд актуальних питань, що потребують спеціального дослідження [9, с. 129].

У цьому контексті, на думку вітчизняних кримінологів О. М. Джужі та Р. А. Сербіна, оптимальна стратегія антикриміногенного впливу ДБР на злочинність в умовах воєнного стану в Україні має передбачати:

- 1) перспективні заходи – це довгострокові ініціативи, спрямовані на системне зниження рівня злочинності в умовах воєнного стану в Україні;

- 2) тактичні заходи – це середньострокові заходи, ефективність яких проявляється протягом кількох років;

- 3) оперативні заходи – це короткострокові дії, спрямовані на негайне зниження рівня злочинності в умовах воєнного стану в Україні та ліквідацію найбільш гострих проблем.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто констатувати, що стратегія антикриміногенного впливу ДБР кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану в Україні є структурним елементом загальної політики запобігання злочинності в державі. При цьому важливо враховувати як мінімум два аспекти:

- 1) вплив організаційних, демографічних, правових та інших факторів на стан та тенденції злочинності;

- 2) співвідношення динаміки та розподілу підслідних ДБР кримінальних правопорушень за різними параметрами із загальною динамікою та структурною характеристикою злочинності в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Семенишин О. М. Концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (За матеріалами операції Об'єднаних сил) : монографія. Київ : Дакор, 2020. 550 с.
3. Носевич Н. Р. Державне бюро розслідувань як суб'єкт протидії злочинності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Кривий Пир, 2019. 231 с.

4. Про Державне бюро розслідувань Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 16.12.2024).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.12.2024).
6. Кропивницький О.М. Роль і місце Державного бюро розслідувань в системі суб'єктів запобігання військовим кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 659-662.
7. Звоненко О.Р. Створення Державного бюро розслідувань (проблемні питання) : збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 73-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 25 квітня 2017 р., м. Одеса. Секція економічних і правових наук ; ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЕПФ ; відп. ред. А.В. Смітюх. Одеса : Фенікс, 2017. С. 170–172.
8. Труба Р.М. «Компетенція Державного бюро розслідувань України». *Адміністративне право і процес*. 2019 № 11 С. 234-239.
9. Пузиревський Є. Б. Проблеми запобігання військовим злочинам. *Вісник ХНУВС*. 2010. № 4 (51). С. 128–134.
10. Шкута О.О. Детермінанти злочинності у Збройних Силах України в умовах воєнного стану / Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану: монографія / за заг. ред. Д.В. Швеця, М.О. Семенишина. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 552 с.
11. Дезертирство в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспект: монографія / А.О. Кавунська, М.В. Корнієнко, О.О. Шкута. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 226 с.